

GEVAŞ KASABASI VE FONKSİYONLARI
(*The Town of Gevaş and It's Functions*)

Dr. Faruk ALAEDDİNOĞLU*

Dr. Emin TOROĞLU**

Prof. Dr. Mesut ELİBÜYÜK***

ÖZET

Doğu Anadolu Bölgesi, Van Bölümü'nde yer alan Gevaş, Van Gölü'nün güneydoğusunda, Van şehrine 40 km uzaklıktadır. Van Gölü güneyine kadar uzanan Güneydoğu Toroslar'ın kuzeyindeki Çadır Dağı'nın (3537 m) kuzey eteklerinde, Van Gölü'ne dökülen Gevaş Deresi tarafından açılmış olan bir vadi içerisinde kurulmuştur. Van Gölü'ne dökülen Gevaş Deresi boyunca gelişen Gevaş'ın, yerleşme tarihi Urartulara kadar uzanır. Daha sonraki dönemlerde çeşitli uygarlıkların hâkimiyetinde kalan yerleşme, 1548'de Osmanlı topraklarına katılmış ve 1860 yılında da kaza merkezi durumuna getirilmiştir. Gevaş'ın oturduğu saha 221 ha kadar olup 2000 yılı sayımına göre burada 10988 kişi yaşamaktadır. Cumhuriyet'in ilk yıllarından 1950'ye kadar 2000 nüfuslu küçük bir yerleşme olan Gevaş, 1950'den sonra göç alarak, nüfusu 10.000'i aşan yerel bir merkez konumuna gelmiştir. Van'a yakın oluşu nedeniyle fonksiyon bakımından çeşitlilik kazanamamış olan Gevaş, çevresindeki ve özellikle idari yönden kendisine bağlı yerleşmelerin tarım ve hayvansal ürünlerinin pazarlandığı, hizmet fonksiyonları içinde idarî hizmetler ve perakende ticaretin yoğunluk kazandığı bir kasaba niteliğindedir.

Anahtar Kelimeler: *Gevaş, kasaba yerleşmesi, yerleşme fonksiyonları*

ABSTRACT

Located on Van sub-region in eastern Anatolian region, standing on the southeastern of Van Lake, Gevaş, as a settlement, is of 40 km far away from Van City. It has been established in a valley developed by Gevaş river reaching to Van lake on Northern slopes of Çadır mountain which is on the North of southeastern Taurus extending to the South of Van lake. Developed along Gevaş River reaching to Van Lake, Gevaş has settlement history dating back to

* Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Van. falaeddinoglu@hotmail.com

** Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Kahramanmaraş. etoroglu@ksu.edu.tr

*** Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Ankara. elibuyuk@humanity.ankara.edu.tr

Urartu. The settlement ides Gevaş, has been dominated by different civilisations during later periods, it was conquered by Ottoman 1548 and made a district in 1860. With area being 221 ha, Gevaş has a population of 10988 to 2000 census of population. Gevaş, a small settlement whit 2.000 population, from beginning of republic to 1950's. It has become settlement of over 10.000 people and of local centre, owing to in migration after 1950's. Being near to Van, Gevaş has no functional diversity. It is a town which markets the agricultural and has bun duty products of small settlements belonging to himself and where administrative retail are concentrated on.

Key words: *Gevaş, town settlement, urban development?*

1. GİRİŞ

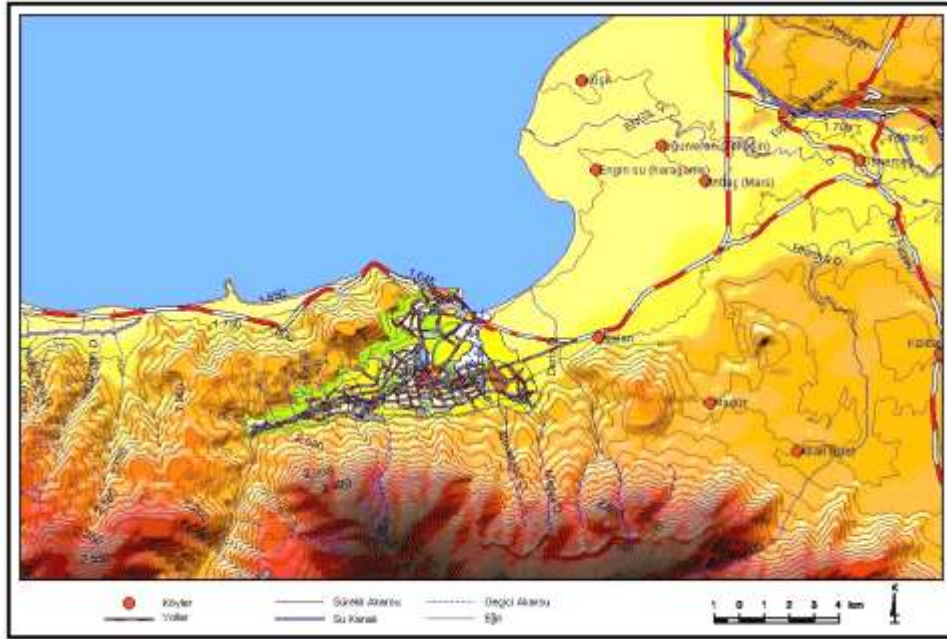
Türkiye’de yapılan coğrafya araştırmaları içerisinde yerleşmeleri tiplendirmeye yönelik olanlarının sayısal azlığı yanında, çalışmaların ülke üzerinde dengeli dağılmamış olduğu görülmektedir. Ayrıca araştırmacıların büyük kısmı, kolaylığı nedeniyle yerleşmelerin tek bir özelliğine bakarak sınıflandırma yaptıklarından, geçiş sürecinde olan yerleşmeleri farklı kategoriler içerisinde değerlendirmektedir. Gerçekte yerleşmelerin sınıflandırılması çok yoğun kantitatif çalışmaları gerektirdiğinden istatistik verilerin değerlendirilmesi yanında, yerleşmelerde mekânsal analizlerin yapılması zorunludur. Mevcut istatistik ve mekânsal analiz bulgularının birlikte değerlendirilmesi ile hazırladığımız bu çalışma, Türkiye yerleşmeleri içerisinde kasabanın işlevi ve değişim süreci bakımından da ayrı bir önem taşımaktadır.

Gevaş, Doğu Anadolu Bölgesi’nin Van Bölümü içinde yer alan (şekil 1), Van İli’ne bağlı aynı isimli ilçenin yönetim merkezidir. Van Gülü’nün güneyinde kendi adını taşıyan derenin açmış olduğu vadinin iç kesiminde, Çadır Dağı’nın kuzey eteklerinde kurulmuş olan ve göl kıyısına doğru gelişme gösteren Gevaş (şekil 2), birçok bakımdan Doğu Anadolu Bölgesinin karakteristik yerleşme özelliklerini yansıtmaktadır.

GEVAŞ KASABASI VE FONKSİYONLARI

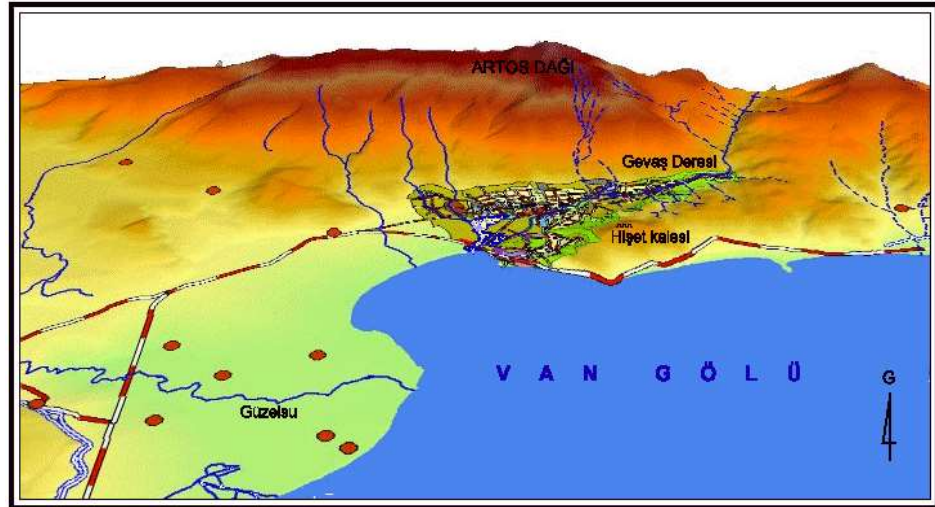
Şekil 1: Gevaş'ın lokasyon haritası.

Şekil 2: Gevaş ve çevresinin fiziki haritası.

2. GEVAŞ'IN KURULUŞ VE GELİŞMESİ

İlkçağ kaynaklarında Vastiana, Arap ve Selçuklu kaynaklarında Vustan veya Vestan olarak geçen Gevaş'ın, ismini yöredeki akarsuyun ilkçağdaki isminden aldığı tahmin edilmektedir (Umar, 1993:284). Kasabanın hemen kuzeybatısında, Çadır Dağı'nın kıyıya kadar sokulan bir uzantısının üzerindeki tepeye yerleşmiş olan Hişet kalesinin ilkçağlardan beri kullanıldığına bakılırsa eski bir yerleşme yeridir. Engebeli ve yüksek Güneydoğu Toroslar ile geniş alan kaplayan Van Gölü arasında (şekil 3), çevresine göre nispeten uygun iklim şartları, sahip olduğu tarım arazisi, içme ve kullanma suyunun teminindeki kolaylık ile kolayca savunmaya uygun kalesi yerleşmenin yer seçimi ve sürekliliği üzerinde etkili olmuştur. Ayrıca yerleşmenin sürekliliği üzerinde, sahip olduğu doğal şartlar nedeniyle doğu-batı ve kuzey-güney istikametlerindeki kara ulaşımının tarih boyunca zorunlu olarak buradan geçmesinin de rolü vardır.

Şekil 3: Hişet kalesinin yeri ve Gevaş.

Sahada yapılan arkeolojik kazı sonuçları yerleşme tarihinin Urartular (MÖ 900-600) zamanına kadar indiğini göstermektedir. 1548 yılında Osmanlı imparatorluğu'na katılmış ve 1860'ta da kaza merkezi olmuştur (Van Valiliği, 1998:385). Kasabanın hemen kuzeybatı yanında bir tepe üzerine bina edilmiş olan Hişet kalesinin mevcudiyetine bakılırsa, Van'dan batıya yönelen kara yolu ulaşımı üzerinde yol

GEVAŞ KASABASI VE FONKSİYONLARI

güvenliğini sağlama ve bir konaklama noktası olma özelliğini uzun süre korumuştur. Güvenlik endişesi ortadan kalktıktan sonra kale terk edilmiş ve yerleşme Çadır Dağı eteğindeki geniş araziye doğru yayılmaya başlamıştır (foto 1).

Foto 1: Vadi içinde yayılmış Gevaş'ın kuzeybatıdan bir görünümü.

Gevaş, sınırlı ve dar kırsal alanın tarım ve hayvan ürünlerini bu faaliyetlerle uğraşanların birbirine ve az da olsa dışarıdan gelenlere pazarladığı, ticaret, idare ve genel kamu hizmetlerin yoğunlaştığı bir yerleşme özelliğini geçmişten beri sürdürmektedir. 1970'lere kadar eski Van-Tatvan karayolu boyunca gelişme kaydetmiştir. Özellikle bu eski yolun batısında, başta iş ve ticaret sahaları olmak üzere resmi kurumlar, kamu hizmeti veren binalar ile ikamet alanları gelişme imkânı bulmuştur. Ancak 1970'lerde Van-Tatvan karayolunun göl kıyısından geçirilmesi ile gelişimi bir süre yavaşlamıştır. Gevaş'ın 2 km'lik bir cadde ile göl kıyısından geçirilen yola bağlanması ile yerleşmenin gelişimi bu yöne kaymış, 1975'ten sonra bu gelişim hızlanmıştır (foto 2). Bütün bunların sonucunda eski Van-Tatvan karayolunun batısında yoğunlaşmış iş ve ticaret sahaları zamanla güneydoğu istikametine doğru gelişme imkânı bulmuş ve bu alanda yeni çarşı oluşmuştur.

Foto 2: Van Gölü'ne doğru vadi boyunca gelişen Orta ve Selimiye mahalleleri.

3. GEVAŞ'IN FONKSİYON ALANLARI VE DAĞILIŞI

Gevaş'ın 1988 ve 2000 yıllarında ait şehir içi mekânsal kullanım miktarları (çizelge 1) yerleşmenin fonksiyon alanlarını açıklamaya ve gelişimi görmeye yardımcı olmaktadır. Genel yerleşme alanı 1988'de 193.8 ha iken, 2000'e gelindiğinde 220.85 ha'a çıkmıştır.

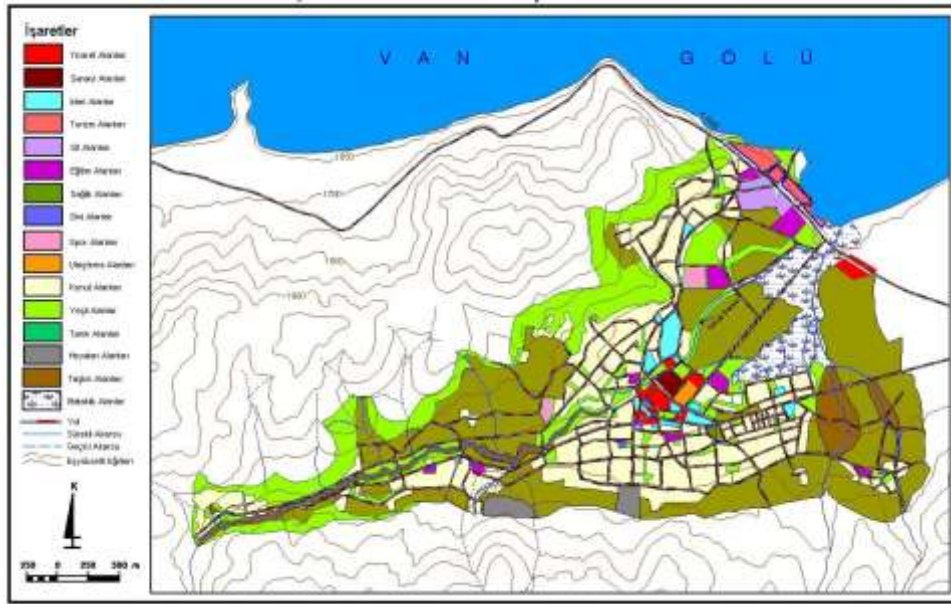
Çizelge 1. Gevaş'ta arazinin fonksiyon alanlarına bölünüşü (2000).

Fonksiyon Alanları	1988 Alanı (ha)	2000 Alanı (ha)
Konut	70.2	94.9
Ticaret	0.37	1.26
Küçük sanayi	0.02	0.98
Eğitim kurumları	3.68	4.43
Sağlık tesisleri	0.5	0.9
Spor tesisleri	1.2	1.6
Kültürel tesisler	0.12	0.18
Dini tesisler	0.47	0.95
Aktif yeşil alan	0.11	1.42
Mezarlık	8.7	8.7
Devlet karayolu	6.3	6.3
Kent içi yollar	15.8	18.9
Askeri alanlar	1.2	2.2
Turizm alanları	13.53	16.53
İdari tesis	5.2	5.2
Ziraat ve Arsa alanları	56.4	56.4
Toplam	183.8	220.85

Kaynak: Gevaş İmar Plan Araştırmaları, Belediye Fen İşleri.

GEVAŞ KASABASI VE FONKSİYONLARI

1988’de 70.2 ha’lık ikamet alanları, 2000’de 94.9 ha’a çıkarak toplam yerleşilmiş arazi içinde en fazla paya sahip mekansal kullanım özelliğini korumuştur. Ticari işyerlerinin (1.26 ha) ve küçük sanayi işletmelerinin (0.98 ha) kapladığı alan, 2000 yılı itibarı ile toplam 2.24 ha’lık bir alana tekabül etmektedir. Yine aynı yıl itibarı ile eğitim 14.43 ha, sağlık 0.9 ha, spor 1.6 ha, kültürel tesis 0.18 ha, dini tesis 0.95 ha, idari tesis 5.2 ha olmak üzere toplam 22.36 ha’lık alan kaplamaktadır. Önemli ekonomik kaynaklardan biri olma potansiyeli taşıyan turizm ve rekreasyon alanlarının 13.53 ha’lık kısmı Keretaş mevkiinde, 3 ha’lık kısmı ise yerleşmenin hemen kuzeyinde Van-Tatvan karayolunun göl kıyısına doğru olan bölümünde yer almaktadır (şekil 4).

Şekil 4: Gevaş'ta fonksiyon alanlarının dağılışı.

Çizelge 1’den de anlaşılacağı gibi yerleşik alanın yaklaşık %90’ı konut alanları, eğitim kurumları, devlet ve kent içi karayolları, turizm ve rekreasyon alanları ile ziraat alanlardan oluşur. Geriye kalan %10’luk kısım ise diğer fonksiyon alanlarını oluşturmaktadır. Ticaret ve sanayi fonksiyonuna ait alanlar 1988’de %0.02 oranına sahip iken, 2000’de bu oran %1.2’ye yükselmiştir. Ayrıca ticaret ve küçük sanayi alanlarındaki

artış oranı yüksek olmasına karşın, toplam fonksiyon alanları içerisindeki payları düşüktür. Benzer şekilde şehirselleşmenin gelişmesinde aktif yeşil alanın payı oldukça önemlidir. Buna karşın Gevaş'ta 1988-2000 yıllarındaki aktif yeşil alan miktarları kıyaslandığında artışın yüksek olduğunu, ancak toplam alan içindeki payının düşük olduğunu görmekteyiz. Aslında bu sonuçlar araştırma alanımız olan Gevaş'ta şehirselleşmenin gelişmekte olduğunu (ticaret, küçük sanayi, yeşil alan v.b.), fakat fonksiyonel mekânsal kullanımın oranları hala şehirselleşme fonksiyonları tam olarak ortaya nitelikten yoksundur.

Gevaş'ta ticaret ve küçük sanayiye yönelik toplam 315 faal işyeri mevcuttur. İşyerlerinin mahallelere göre dağılımına bakıldığında, 304'ü (%96.5) Orta, 6'sı (%1.8) Elmalı, 5'i (%1.7) Selimiye mahallelerinde yer almaktadır. Gevaş'ta iş ve ticaret sahalarının dağılışı büyük ölçüde eski Van-Tatvan karayolu ve yeni Van-Tatvan karayolunu merkeze bağlayan 2 km'lik yolun hemen batısından başlayan alandaki cadde ve sokaklardır. Bu alanlar Orta Mahalle içerisinde yer almakta olup, aynı zamanda yerleşmenin merkezi durumundadır.

Gevaş'ta perakende ticarete yönelik işyerleri yoğunluk kazanmıştır. Yerleşmede ticarete ve küçük sanayiye yönelik işyerlerinin en yoğun olduğu kesim Yeni Çarşı'dır (foto 3). Burada perakende ticaret hizmeti veren 180, tamir ve imalata yönelik 43 işyeri vardır. Temel ihtiyaçlardan lüks tüketim maddeleri satan işyerlerine, hizmet işyerlerinden uzun vadeli ve periyodik ihtiyaçların karşılandığı işyerlerini bünyesinde barındırır. Farklı malların satıldığı dükkânlar ile hizmet işyerlerinin bir araya gelmesi, Yeni Çarşı'nın ticari merkez olmasına neden olmuştur. Zira Yeni Çarşı kesiminde 50 civarında ikamet konutu bulunurken, resmi, sosyal ve kültürel amaçlı 7 bina mevcuttur. Dolayısıyla yaklaşık %18 civarında bir ikamet konutuna karşılık %74.5 civarında ticaret ve %2.5 civarında resmi ve sosyal konut bulunmaktadır. Yeni Çarşı'da olduğu gibi diğer cadde ve kümelerdeki iş ve ticaret sahalarında da ticari çeşitlilik açısından bir ihtisaslaşmaya ve gruplaşmaya gidilmemiştir.

GEVAŞ KASABASI VE FONKSİYONLARI

Foto 3: Yeni Çarşı Caddesi.

İş ve ticaret sahasının geliştiği bir diğer yer İstiklal Caddesi'dir. 110 yapının bulunduğu caddede boş işyeri, depolar ve ambarlar dahil olmak üzere 95'i ticarete ve 11'i küçük sanayiye yönelik 116 işyeri bulunmaktadır. Milli Eğitim Müdürlüğü ve ilköğretimin okulu binalarının bulunduğu caddede, ikamete yönelik 4 konut yer almaktadır. Ticaret ve sanayiye yönelik binaların oranı %96.4'ü bulmaktadır. Yerleşmenin en canlı yerlerinden biri olan bu cadde işyeri sayısı bakımından Yeni Çarşı'dan sonra ikinci sıradadır. Ticari aktivite ve çeşitliliğin yoğun olduğu bu caddede bakkal, kahvehane, kırtasiye, berber, demirci, hamam, yazıhane, manav, züccaciye, manifatura, kasap, mobilyacı, marangoz, fotoğrafçı gibi çeşitli iş yerleri herhangi bir gruplaşma olmaksızın sıralanmaktadır.

İçinde Ziraat Bankası'nın da yer aldığı diğer bir iş ve ticaret sahası da Sakarya Caddesi'dir. Cadde üzerinde 7'si ikamet, 34'ü ticarete dönük toplam 41 konut mevcuttur. Belediye, meslek yüksekokulu ve PTT binalarının da yer aldığı İnönü Caddesi'nde iş ve ticaret yoğunluğu düşük olup, 30 kadar işyeri mevcuttur. Bu cadde aynı zamanda yerleşmedeki tek aktif yeşil alana sahiptir. Belediye binasının bahçesini oluşturan bu alan, yaz aylarında özel bir işletme tarafından işletilmektedir. Düşük yoğunluk gösteren hizmet ve perakende ticaretin ağırlık kazandığı

Cumhuriyet Caddesi'nde yaklaşık 20 işyeri ve 3 resmi bina bulunmakta, cadde boyunca merkez dışına çıkıldıkça ikamet konutlarının sayısının arttığı görülmektedir. En eski caddelerden biri olan Hişet Caddesi'nde ise 1'i benzin istasyonu, 7'si bakkaldan ibaret 8 işyeri ile 6 kadar resmi ve kültürel amaçla kullanılan bina vardır. Sağlık ocağı, emniyet amirliği, tarım kredi kooperatifi, meteoroloji istasyonu gibi resmi kurumlar Afetler semtinde yer alırken, resmi kurumların bulunduğu ve yoğunluk kazandığı diğer caddeler ise Yüzüncü Yıl, İnönü, Hişet, Cumhuriyet ve Sakarya caddeleridir.

Tamirci ve atölye tipi işletmelerden ibaret olan küçük sanayi kuruluşları merkezden çevreye doğru çok sınırlı bir alanda yayılma imkânı bulmuştur. Gevaş'ta ikamet sahaları ile iş ve ticaret sahaları genel itibarı ile birbirinden ayrılmamıştır. Ancak son yıllarda belirli birkaç caddede toplanmaya başlayan ticari işyerleri, kasabada şehirleşmeye yönelik mekânsal kullanım farklılaşmasının başladığını göstermektedir.

Gevaş'tan diğer illerle ulaşım, merkezi Van'da olan otobüs firmaları tarafından sağlanmaktadır. Çevre köyler ve Van ile ulaşımı ise Yeni Çarşı'da bulunan minibüs-otobüs garajındaki minibüs kooperatifine ait araçlar sağlar. Van'a ait otobüs firmaları da aynı garajı kullanmaktadır. Dolayısıyla Orta Mahalle, ulaşım faaliyetlerinin de yoğun olduğu bir saha olma özelliği kazanmıştır.

Gevaş'ta mevcut 1673 konut ve faal olan 315 işyerinin mahallelere dağılımı incelendiğinde; nüfus bakımından olduğu gibi konut, iş ve ticaret sahaları bakımından da en büyük payı Orta Mahalle'nin aldığı görülür. İşyerinin 304'ünü (%96,5) ve ikamet konutunun 1087'sini (%65) bünyesinde barındıran Orta Mahalle dışında kalan Pınarbaşı, Elmalı ve Selimiye mahalleleri ikamet alanları olarak ortaya çıkmaktadır. Gevaş oldukça seyrek dokulu bir yerleşmedir. Bunda etkili olan temel faktörün bahçeli ev ve bahçe tarımının ağırlıklı olmasıdır. Yerleşmede başta Gevaş Deresi ve diğer dönemlik dere boyları ile yerleşmenin birçok kesimi yeşil alan olarak kabul edilebilir. Ayrıca bahçeli evlerin varlığı da yeşil alan sorununu ortadan kaldırmaktadır.

Yerleşmede ikamet alanları Orta Mahalle dışında tarım alanları ile iç içedir. Dolayısıyla tarım alanları ve ikamet alanlarını Pınarbaşı başta olmak üzere, Selimiye ve Elmalı mahallelerinde özellikle de bahçe tarımı

alanlarından ayırmak oldukça güçtür. Tarımsal faaliyetlerin ağırlıklı olduğu mahallelerde ikamet konutlarında bir kümelenme göze çarpmaktadır. Şöyle ki, akrabalık ilişkileri çerçevesinde aynı aile mensupları genellikle aynı alan içerisinde bir araya toplanma suretiyle kümeler oluşturmuştur. Orta Mahalle ve çevresi konut yoğunluğunun arttığı bir alan olup, özellikle Van-Tatvan karayolunu merkeze bağlayan yolun kuzeydeki göle doğru olan kısmındaki her iki yakası bütün kasabanın en az yoğun alanlarından biridir.

Gevaş'ta özellikle Keretaş sahillerinde yaralan D.S.İ. ve Kızılay kampları ile Akdamar adasına kalkan teknelerin bulunduğu göl kıyısı boyunca hareketli olan turizm ve rekreasyon amaçlı alanlar, toplam yerleşme alanı içerisinde 16.53 ha, diğer bir ifade ile %7.6'lık bir paya sahiptir. İlçede turizm fonksiyonu önemli ölçüde gerilemiştir. Buna rağmen özellikle tarihi yerler başta olmak üzere, Akdamar Kilisesi, Halime Hatun Türbesi, İzzettin Şir Camii, Selçuklu Mezarlığı gibi değerler ve göl kıyısındaki kumsallar yaz sezonunda kısmen de olsa hareketli günler geçirmektedir.

4. YERLEŞMENİN FONKSİYONEL ÖZELLİKLERİ

Yerleşmedeki çalışan nüfusun sektörel dağılımı yardımı ile de yerleşmenin fonksiyonel karakteri tespit edilebilir. Birçok yerleşmede olduğu gibi Gevaş'ta da nüfus artışına paralel olarak fonksiyonların niteliği ile işyerlerinin tür ve sayısında değişimler gerçekleşmiştir.

2000 yılı itibarı ile yerleşmede yaşayan 10988 nüfusun 6861'i (%62,4) iktisaden çalışabilecek nüfusu oluşturmakta ise de iktisaden faal nüfus 1494 (%21,8)'dür. Çalışan nüfusun sektörlere dağılımında ise en büyük payın hizmetler sektörüne ait olduğu görülmektedir. Çalışan nüfusun 1196'sı (%80) hizmet sektörü, 230'u (%15,4) sanayi, 68'i (%4,6) tarım sektörlerinde çalışmaktadır. Dikkati çeken husus 1980'den itibaren yerleşmede iktisaden faal yaştaki nüfus oranı artmakta iken, iktisaden faal nüfus oranında azalmıştır. Benzer durum faal nüfusun sektörel dağılımında da dikkat çekmekte, tarım sektöründe çalışan nüfus oranı hızla azalırken, hizmet sektöründe çalışan nüfus oranı artmıştır (çizelge 2-3).

Çizelge 2: Gevaş'ta nüfusun faal olma durumu

Yıllar	Toplam Nüfus	İktisaden Faal Yaşta		İktisaden Faal Olan		İktisaden Faal Olmayan	
		Nüfus	Oranı	Nüfus	Oranı	Nüfus	Oranı
1980	7410	4265	% 57.7	1316	% 30.9	2949	% 69.1
1990	9994	6171	% 61.8	1768	% 28.7	4303	% 69.7
2000	10988	6861	% 62.4	1494	% 21.8	5367	% 78.2

Kaynak: DİE verileri

Çizelge 3: Gevaş'ta iktisaden faal nüfusun sektörel dağılımı

Yıllar	İktisaden Faal Nüfus	Tarım		Sanayi		Hizmet	
		Nüfus	Oranı	Nüfus	Oranı	Nüfus	Oranı
1980	1316	434	% 33.0	211	% 16.0	671	% 51.0
1990	1768	469	% 26.5	259	% 14.7	1040	% 58.8
2000	1494	68	% 4.6	230	% 15.4	1196	% 80.0

Kaynak: DİE verileri

Gevaş'ta çalışan nüfusun sektörel dağılımı, yerleşmede genel hizmetlerin hakim olduğu fonksiyonun varlığını ortaya koymaktadır. Burada bir konuya da dikkat çekmek gerekir ki, istatistik verileri iki ayrı iş alanında (ikiz görevli) faal olanları ayırt etmeye imkân vermemektedir. Zira Gevaş'taki esnafın büyük kısmının, memurların da Gevaşlı olanlarının ikinci iş olarak tarım ve hayvancılıkla uğraştıkları yerindeki araştırmalarımızdan anlaşılmaktadır. Hizmet sektöründe çalışan nüfusun alt sektörlere dağılımına bakıldığında ise genel kamu hizmetlerinde çalışanlar %45,4 oranına sahipken, bunu ticaret (%35,4) ve ulaşım (%20,1) izlemektedir (çizelge 4).

Çizelge 4. Gevaş'ta hizmet sektöründe çalışan nüfusun alt sektörlere dağılışı (2000).

Sektör	Çalışan Sayısı	Faal Nüfus İçindeki Oranı	Hizmet Sektörü İçindeki Oranı
1. Genel kamu hizmetleri	514	% 21.0	% 45.4
2. Ticaret hizmetleri	391	% 16.4	% 34.5
3. Ulaşım hizmetleri	227	% 9.3	% 20.1
TOPLAM	1132	% 46.7	% 100

Kaynak: Gevaş'ta yaptığımız araştırma tespitleri

Gevaş, fonksiyonel etkisi sahasında bulunan yerleşmelerin tarım ürünlerini toplayıp, dağıtan, yerel ölçekte idari, eğitim, sağlık ve perakende ticaret hizmetleri sağlayan küçük bir merkezdir. Bundan da anlaşılacağı gibi Gevaş, çevresindeki yerleşmelerin bir ölçüde günlük

veya periyodik ihtiyaçlarını karşılamaktadır. DPT'nin 1996 yılında 858 ilçe içinde yaptığı ekonomik gelişmişlik sıralamasında 750'nci, gelişmişlik grubunda ise 5'inci grupta yer alırken, 2003 yılında gerileyerek 872 ilçe içerisinde gelişmişlik sıralamasında 785'nci, gelişmişlik grubunda ise 6. grupta yer almıştır.

4.1. Genel İdari Hizmetler Fonksiyonu

Yerleşmeler, idari fonksiyonu yanında ekonomik fonksiyonlarının artmasına bağlı olarak, yakın çevreleri ile sıkı kültürel ve iktisadi ilişkilere girer ve onları etkileri altına alır. Bu bakımdan denilebilir ki bir yerleşmenin gelişmişliği, büyüklüğü ve önemi onun özellikle iktisadi etki alanının genişliği ile doğru orantılıdır. Çevreleri ile devamlı bir ilişki içerisinde bulunan yerleşmelerde çevre ile olan ilişkinin en önemli yansıması, bunların çevrelerine götürdükleri idari, ticaret, taşımacılık, eğitim, sağlık, sosyo-kültürel ve benzeri birtakım hizmetlerdir (Göney, 1984:76). Diğer taraftan yerleşmelerin çevrelerine sundukları hizmetlerin boyutu, yerleşmede toplanmış olan fonksiyonların çeşitliliğine, etkisine ve büyüklüğüne bağlıdır. Dolayısıyla yerleşmede olan fonksiyonların boyutu ve çeşitliliği, o yerleşmenin merkezîyet gücünü belirtmektedir (Tolun-Denker, 1970:89; 1976:12-13). Böylece, yerleşmenin merkezîyet gücünün, oradaki ekonomik potansiyele ve hizmetin götürüldüğü sahasının büyüklüğüne bağlı olduğu ortaya çıkar.

Gevaş'ın idari merkez olma fonksiyonunu 1860'tan itibaren izleyebilmekteyiz. 1860 yılında 5 nahiye, 79 köyü bulunan bir kaza olduğu, dönemin salnamelerinde belirtilmektedir. 1927 tarihine gelindiğinde Müküs ve Reşadiye adında iki nahiyesi ve 207 köyü bulunmaktadır. Bugüne kadar Reşadiye ve Müküs (Bahçesaray)'ün ilçe haline getirilerek ayrılmasından başka, bir kısım köylerin de Çatak ve Edremit'e bağlanmasıyla, 1927'den beri Gevaş'ın yönetim alanı çok hızlı bir şekilde daralmıştır. Sadece köy sayısında %84'lük bir azalma olmuştur. Diğer bir ifade ile 174 köy Gevaş'tan ayrılmıştır. Köy sayısındaki bu hızlı azalışın sebepleri arasında, göç hareketleri nedeniyle kısmen veya tamamen boşalmaları da katmak gerekir. Bu türden sınır değişimleri idari etki alanında da daralmaya neden olmaktadır. Kuşkusuz yerleşmelerin gelişmesinde idari hizmetler önemli bir fonksiyon üstlenmektedir. Günümüzde idari bakımdan ilçe merkezi olan Gevaş, yaklaşık 967 km²'lik ilçe idari alanında 1 kasaba, 33 köy ve 15 mezrada

yaşayan 29557 (2000) kişiyi barındırmaktadır. Buna karşılık kendinden ayrılan Bahçesaray ve Çatak ilçelerine trafik tescili gibi bazı kamu hizmetlerini vermeye devam etmektedir.

Gevaş'ta 2000 yılı sonu itibariyle tespit ettiğimiz çalışan toplam 2444 kişinin 514'ü yönetim ve genel kamu hizmetlerinde faaliyet göstermektedir. Bu değer yerleşmedeki faal nüfusun %21'ine tekabül etmektedir. Hizmet sektöründe çalışan nüfus (1132) içindeki payı ise %46,7'dir (çizelge 4). Dolayısıyla hizmet sektörü içinde yönetim ve genel kamu hizmetleri, en fazla işgücü istihdam eden sektördür. Yönetim ve genel kamu hizmetlerinin sunulduğu kurum ve kuruluşlarda çalışanların 467'si daimi ve 47'si geçici olarak görev yapmaktadır. Rakamlar Gevaş'ın etki alanına öncelikle idari ve genel kamu hizmetleri sunduğunu göstermektedir.

4.2. Ticaret Fonksiyonu

Yerleşmelerin gelişmesi üzerinde coğrafi bakımdan asıl belirleyici etken, ekonomik fonksiyonlar ve ekonomik etki sahalarının genişliğidir. Gevaş'ta ticaret sektöründe toplam 248 işyeri ve 401 çalışan nüfus bulunmaktadır (çizelge 5). Bu sektörde çalışan nüfus, toplam çalışan nüfusun %16,5'ini, hizmet sektöründeki nüfusun ise %35'ini oluşturmaktadır. Ticaret ve küçük sanayi işyerleri sayılarının toplamı 315 olup, bunun dışında 84 adet boş işyeri ve 41 adet depo ve ambar mevcuttur. Halen faal olan toplam işyeri sayısının %78,7'si ticaret alanında hizmet verirken %21,3'ü atölye tipi sanayi ve ticaret alanına yöneliktir. Ticaret ve atölye tipi sanayi sektöründe hizmet veren işyerlerinde çalışanların sayılarına baktığımızda toplam 567 çalışan nüfusun %70,7'si ticaret ve %29,3'ünün imalat sektöründe çalıştığı görülür. Çalışan kişi sayısı içinde ticaret sektörünün payı düşük olduğu gibi faal nüfus içinde de sektörün çalışan oranı azdır.

Mevcut işyerleri, gerek Gevaş ve gerekse çevre kırsal alanların günlük ve periyodik ihtiyaçlarına yöneliktir. Gevaş'ta mevcut ticari işyerlerinin 155'i temel ihtiyaçlar, 93'ü de kişisel hizmetler alanında faaliyet göstermektedir. Yine ticari işyerininin 163'ü (%65,7)'si perakende satış, 85 tanesi (%34,3)'ü hizmet amaçlı işyerlerinden oluşmaktadır. İşyerlerinin tamamına yakınının perakende satış ve hizmet işyerlerinden oluşmasında veya diğer bir ifade ile toptan satış yapan ticarethanelerin çok az olmasındaki neden, Van şehrinin yerleşmeye yakın olmasıdır.

GEVAŞ KASABASI VE FONKSİYONLARI

Özellikle son yıllarda hızla çoğalan gezici toptancılar ile yerleşmenin Van-Tatvan transit yolu üzerinde yer alması Gevaş'ta toptan ticaret işlevinin gelişmesine imkân vermemiştir.

İşyeri Türü	Sayısı	Çalışan	İşyeri Türü	Sayısı	Çalışan
Bakkal	66	72	Bilardo Salonu	1	3
Büfe	23	23	Kuyumcu	3	3
Süpermarket	1	2	Zücaciye	3	6
Gıda Toptancısı	2	4	Hırdavatçı	5	6
Manav	20	20	Sihhi Tesisatçı	1	2
Lokanta	4	14	Elektronik Tamircisi	2	3
Kahvaltı Salonu	3	8	D.S.İ. Kampı	1	25
Kasap	4	6	Kızılay Kampı	1	2
Mezbaha	1	2	Banka	1	18
Eczane	2	3	Muhasebe	2	3
Berber	10	15	Noter	1	2
Hamam	1	3	Yazıhane	7	12
Kafeterya	2	4	Şoför Okulu	2	7
Kıraathane	31	62	Minibüs Kooperatifi	1	2
Kırtasiye	3	5	Otobüs Yazıhanesi	4	7
Fotoğrafçı	3	5	Taksi Yazıhanesi	2	2
Ayakkabı Tamircisi	3	3	Oto parçacısı	1	2
Konfeksiyon	8	10	Oto yıkama yağlama	1	2
Manifaturacı	3	8	Petrol İstasyonu	7	11
Kuru temizleme	1	2	TOPLAM	248	401

Kaynak: DİE Bina Sayım Cetvelleri ve yerinde yapılan gözlemler.

Gevaş ilçesine bağlı 33 köy ve 15 mezranın yanında Çatak ve Bahçesaray ilçelerinin de birtakım resmi işlemlerinin Gevaş'a bağlı olması, hizmet alanını genişletse de ticaret fonksiyonu yeterince gelişmemiştir. Gevaş ile yukarıda belirtilen çevre köy ve mezralar arasında da ticari faaliyet söz konusudur. Çevre köylerden Gevaş'a hayvan ve hayvan ürünleri yanında birtakım tarım ürünleri getirilip satılırken, Gevaş'tan birçok sanayi ürünü, mal ve eşya alınmaktadır. Gevaş'ta Pazar günleri haftalık pazar kurulmaktadır. Önceleri Ulucami çevresinde ve yol boyunca kurulan haftalık pazar, günümüzde belli merkez olmaksızın yerleşmenin değişik caddelerine dağılmaktadır (foto 4). Açılan sergilerde temel gıda ürünleri, giyim eşyaları ile çevrede üretilen hayvansal ve bitkisel ürünler pazarlanmaktadır.

Foto 4: Ticaretin yoğunlaştığı İstiklal Caddesi.

Gevaş'ta üretilen ve ticarete konu olan ürünlerin başlıcaları; hayvan ve hayvansal ürünler, meyveler, şekerpancarı ve kısmen buğdaydır. Yerleşmede üretilen ürünlerin ihtiyaç fazlası olan kısmı kasaba ve çevre yerleşmelerde ticarete konu olur. Son yıllarda gelişen ve ticarete konu alan diğer üretim kavak yetiştiriciliği olup, atölyelerde yarı mamul ve mamul hale getirilerek satılan bu kavaklar, yerleşmenin ekonomisine katkı sağlamaktadır.

4.3. Ulaşım Fonksiyonu

Gevaş, engebeli ve yüksek Güneydoğu Toroslar ile geniş alan kaplayan Van Gölü arasında, sahip olduğu doğal şartlar nedeniyle doğu-batı ve kuzey-güney yönlü karayolu ulaşımının zorunlu istikameti üzerinde yer almaktadır. Bu güzergâh üzerinde, karayolu ulaşımının kervanlarla sağlandığı dönemlerde, yol güvenliğini sağlama ve bir konaklama noktası olma özelliğini uzun süre korumuştur. Ancak güvenlik endişesinin ortadan kalkması ve ulaşım vasıtalarındaki gelişmeyle birlikte, karayolunun buradan geçmesi dışındaki avantajlarını kaybetmiştir. İlin diğer önemli merkezlerle karayolu ulaşımını sağlayan Van-Tatvan karayolu, doğal yapıya bağlı olarak doğu-batı uzanımlı bir hat olarak gelişmiştir. Van Gölü güney kıyılarında dağların kıyıda hemen sonra yükselmeye başlaması ve kıyıya dik inmesi sebebiyle bu kesimden geçen yol, bazen kıyıları bazen de iç kesimlere uzanan vadileri izler. İran, Van ve Hakkari'den gelen yollar Gevaş'tan geçer, Tatvan'dan

sonra, biri Muş-Bingöl-Elazığ üzerinden İç Anadolu'ya, diğeri Tatvan-Bitlis-Diyarbakır üzerinden Güney Doğu Anadolu ve Akdeniz'e ulaşır.

Kapalı havza içinde yer alan Gevaş, gerisindeki kırsal yerleşmelerle bağlantısını dağlar arasındaki vadilerle sağlar. Doğal şartların sınırlaması nedeniyle diğer ilçe merkezleri ile karşılıklı ulaşım bağlantısı kurulamamıştır. Bu durum Gevaş'ın fonksiyonel etki alanının sınırlı kalmasına neden olmaktadır. Gevaş'tan köylere ve diğer merkezlere dolmuş seferleri düzenli değildir. Gevaş-Van arası yolcu taşımacılığı belediyeye ait 2 otobüs ve ağırlıklı olarak 40 kadar minibüs vasıtası ile yapılmaktadır. Gevaş minibüs kooperatifine bağlı 113 minibüs bulunmaktadır. Bunların 40'ı Gevaş-Van arasında yolcu taşımacılığı yaparken, 43 tanesi 8 yıllık eğitim için kullanılmakta, geriye kalan 30 minibüs ise Gevaş ve köyler arasındaki ulaşımı sağlamaktadır. Şehir içi ulaşımına yönelik herhangi bir otobüs ve minibüs seferi mevcut değildir.

Gevaş'taki emniyet ve askeri birimlere ait araçlar hariç olmak üzere toplam 389 aracın 214'ü (%55) hususi ve 175'i (%45) ticari araçlardan oluşur. Yolcu taşımaya yönelik ticari araçların toplam içindeki payı ise %36,7'dir. Ulaştırma sektöründe taşımacılığa yönelik toplam 179 araçta 227 kişi çalışmaktadır. Bu sektörde çalışan nüfus, toplam çalışan nüfusun %9,3'ünü, hizmet sektöründeki nüfusun ise %20,1'ini oluşturmaktadır.

4.4. Kültür-Eğitim Fonksiyonu

Şehirlerin bünyelerinde barındırdığı halkına ve etkisi altında tuttuğu bölgedeki topluma verdiği hizmetlerden bir diğeri, dini ve eğitsel olanlar diye iki bölümde ele alınan kültürel fonksiyonlardır (Doğanay, 1983:151). Gevaş'ta eğitim ve dini hizmetler sektöründe çalışanların sayısı 182 (%91)'si eğitim ve 18 (%9)'i dini hizmetlerde olmak üzere, 200 kişidir. Eğitim alanlarında çalışan nüfusun, toplam çalışan nüfus içindeki payı %7.4, hizmet sektöründe çalışanlar içindeki payı %15.9 ve genel kamu hizmetleri sektöründe çalışanlar içindeki payı %35.4'tür.

Çizelge 6. Gevaş'ta eğitim - öğretim kurumlarındaki personel ve öğrenci durumu.

Öğretim Kurumları	Okul Sayısı	Personel Sayısı				Öğrenci Sayısı		
		Öğretmen	Memur	Hizmetli	Toplam	Erkek	Kız	Toplam
İlköğretim	8	82	8	28	118	1357	789	2146
Yatılı Bölge İlköğretim Okulu	1	19	2	5	26	403	13	416
Ortaöğretim	1	11	2	2	15	208	56	264
Meslek Yüksek Okulu	1	14	4	5	23	142	49	191
Toplam	11	126	16	38	182	2110	907	3017

Kaynak: İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü 2000 yılı kayıtları.

2000 yılı itibarı ile Gevaş'ta 8 ilköğretim okulu, 1 yatılı bölge okulu, 1 lise ve Yüzüncü Yıl Üniversitesi'ne bağlı Meslek Yüksek Okulu olmak üzere toplam 11 öğretim kurumu hizmet vermektedir. Bu okullarda toplam 3017 öğrenci öğrenim görmektedir (çizelge 6). Yatılı Bölge İlköğretim Okulu, Gevaş Lisesi diğer okullardan farklı olarak köylerden ve diğer ilçelerden, Gevaş Meslek Yüksek Okulu, diğer illerden öğrenci çekmektedir. Eğitim hizmetleri ile ilgili diğer bir konu halk eğitim merkezlerinin açmış olduğu kurslardır. 1997 yılı içinde yalnızca merkezde 21 kursta 357 öğrenciye, 17 usta öğretici tarafından 6 değişik alanda kurs verilmiştir. Özel İdare bünyesinde ticari ve eğitim amaçlı faaliyet gösteren halı atölyesinde 1 öğretici ve 20 kursiyer mevcuttur. Gevaş'ta bir diğer eğitim hizmetini 7 personeli ile 2 adet sürücü kursu vermektedir. İlçe Halk Kütüphanesi kitap sayısı ve çeşidinin azlığı nedeniyle ilk ve orta öğretimde okuyan öğrencilerin ihtiyaçlarına kısmen cevap vermektedir.

Kültürel fonksiyonlar arasında değerlendirilen dini hizmetler, çalışan sayısı bakımından eğitim hizmetlerinden sonra gelir. Müftülüğün merkez yerleşmede olması çevre köyleri merkeze bağlayan bir başka faktördür. Kuran kursları hariç müftülük çalışanları merkezde 18'dir. Ancak özellikle tatil dönemlerinde açılan kurslar ile birlikte bu sayı artmaktadır. Toplam 7 caminin hizmet verdiği yerleşmede camilerin 3'ü Selimiye, 2'si Orta, 1'i Elmalı ve 1'i Pınarbaşı mahallelerindedir.

4.5. Sağlık Fonksiyonu

Genel kamu hizmeti içerisinde yer alan sağlık hizmetleri, Gevaş Sağlık Ocağı'nda görevli 3'ü doktor, 7'si ebe-hemşire, 3'ü sağlık memuru, 2'si hizmetli ve 4'ü de idari personelden oluşan 19 kişi tarafından verilmektedir. İlçede Gevaş dışında, Güzelkonak köyünde

bulunan sağlık ocağında 1'i doktor, 4'ü ebe-hemşire, 1'i sağlık memuru, 1'i hizmetli, 2'si idari personel olmak üzere 10 kişi çalışmaktadır. Ayrıca köylerden 5'inde birer ebe-hemşire çalışan sağlık evleri bulunmaktadır. 2000 yılı sonu itibarı ile Merkez Sağlık Ocağı'na 1 yıl içinde toplam 21388 hasta müracaat etmiştir. Personel yetersizliği nedeniyle bir doktora yılda 7113, günde 27 hasta düşmektedir. Sağlık sektöründe başta bina olmak üzere, personel ve teçhizat yetersizdir. Ancak Devlet Hastanesi yapım projesi başlatılmıştır.

4.6. Turizm Fonksiyonu

Araştırma sahasının sahip olduğu tarihi ve kültürel eserler ile doğal güzellikler, turizm açısından ilgi çekecek potansiyele sahiptir. Saha içerisindeki Van Gölü kıyıları, yeşil ve mavinin bütünleştiği sahilleri, küçük koylar ve falezlerin önünde yar alan kumsalları ile güneşlenme ve sahil turizmine elverişlidir ve eğlen-dinlen amaçlı kullanılan sahaların başında gelir. Saha, sahil turizmi faaliyeti için uygun iklim şartlarına sahip olup, aylık ortalama sıcaklıkların 20 °C'nin üzerinde olduğu devre, turizm sezonu olarak kabul edildiğine göre Haziran-Eylül devresinde dört aylık turizm sezonu bulmaktadır. Ayrıca saha, su sporları, doğa sporları, kış turizmi ve yayla turizmi potansiyeline sahipse de bu alanlarda herhangi bir faaliyet yoktur. Yöreye gelen turistlerin ilgisini Akdamar kilisesi başta olmak üzere, İzzeddin Şir Camii, Halime Hatun Kümbeti, Hişet Kalesi, İnköy kilisesi, Gevaş Zaviyesi, Altınsaç kilisesi vb. gibi tarihi - kültürel eserler çekmektedir.

Gevaş'ta turizme yönelik olarak devlet ya da özel teşebbüse ait ciddi sayılabilecek yatırım yoktur. Tarihi ve doğal müze görünümünde olan Gevaş'ı görmeye gelen turistlerin tamamına yakını Van şehrinde konaklamakta ve günübirlik turlarla yöreyi ziyaret etmektedir. İyi bir tanıtım ve altyapının (tesis, konaklama, ulaşım, güvenlik gibi) sağlanması halinde turist ziyaretlerinin ve turistlerin bölgede kalma sürelerinin artacağı, bu sayede yerleşme ekonomisine katkı sağlayacağı açık olarak görülmektedir. Van'a gelen turistlerin büyük çoğunluğu Gevaş-Akdamar adasını ziyaret ettiği için, bir fikir vermesi bakımından Van'a bazı yıllarda gelen turist sayılarını çizelge 7'de vermeyi uygun buluyoruz.

Gevaş'ta bulunan plajlar ve kamp alanları yaz aylarında yoğun bir rekreasyon faaliyetinin görülmesine neden olmaktadır. Özellikle yöre halkına hizmet veren bu kıyılar, Temmuz-Ağustos aylarına ait hafta

sonlarında rekreasyon amaçlı yoğun bir nüfus akımına sahne olur. Bu dönemde Gevaş daha canlı ve hareketlidir. Turizm amaçlı kullanılan alanlar 16,5 ha (2000) alan kaplamaktadır. Bu saha içerisinde yar alan D.S.İ. kampında 5 daimi, 20 geçici olmak üzere 25, Kızılay kampında da 2 daimi olmak üzere toplam 27 kişi çalışırken, Akdamar adasına teknelerin kalktığı Keretaş iskelesindeki 2 tesiste 9 ve yine yerleşmenin kuzeyindeki çay ve dinlenme bahçelerinde de 7 kişi çalışmaktadır.

Çizelge 7. Yıllara Göre Van'a Gelen Turist Sayısı.

Yıllar	Yabancı Turist Sayısı	Yerli Turist Sayısı	Toplam
1987	45238	33927	79195
1990	90862	68145	159007
1995	11154	104059	115213
2000	8751	90550	99301

Kaynak: Van Turizm Müdürlüğü

4.7. Sanayi Fonksiyonu

Gevaş'ta fabrika düzeyinde sanayi kolları gelişmemiştir. Mevcut 67 küçük sanayi işletmesinde toplam 166 kişi istihdam edilmektedir (çizelge 8). Sanayi sektöründeki bu istihdam, çalışan nüfusun %6,8'ini oluşturmaktadır. Sanayi işyerlerinin toplam işyeri içindeki payı %21,3'tür. Burada 3 terzi, 3 fırın, 3 değirmen ve 4 briket imalathanesi faaliyet göstermektedir. Mevcut fırın ve değirmen Gevaş'ın ihtiyacını karşılayabilecek niteliktedir. Sanayi işyerlerinin %79.'ünü imalat atölyeleri, %20.9'unu tamir atölyeleri oluşturur. Ayrıca kaymakamlık tarafından yapımı planlanan küçük sanayi sitesi ve İl Özel İdare Müdürlüğü'nce yapımı devam eden halıcılık okulu, Gevaş için önemli bir ekonomik kaynak niteliği taşımaktadır. Halen bir halı atölyesi mevcut olup, bir usta öğretici ve 20 çalışanı mevcuttur.

Çizelge 8. Gevaş'ta sanayi işyerleri ve çalışan sayısı.

İşyeri Türü	Sayısı	Çalışan	İşyeri Türü	Sayısı	Çalışan
Atölye	10	18	Kunduracı	2	4
Briket	4	16	Marangoz	9	17
Değirmen	4	8	Mobilyacı	11	19
Demirci	4	8	Oto Tamir	8	18
Dolap Tamircisi	1	3	Tamirci	4	10
Fırın	3	10	Tenekeci	1	2
Halı Atölyesi	1	20	Terzi	3	7
Hızarcı	1	3			
Kaporta	1	3	TOPLAM	67	166

Kaynak: Bina Sayım Cetvelleri (1995) ve yerinde yapılan gözlemler (2000).

Mevcut sanayi tesisleri ve mekânsal dağılışı birlikte değerlendirildiğinde; öncelikle bu işletmeler sanayiye yönelik mekânsal farklılaşma meydana getirmemektedir. Genellikle üretim ve satış işleri birbirinden ayrılmadığından, ticarete yönelik işyerleri ve ikamet konutları ile karışık bulunmaktadır. Yine aynı nedenle, geniş alanlara ihtiyaç duyanları hariç, büyük kısmı ticarethaneler gibi yerleşmenin ticaret merkezinde yoğunlaşmaktadır. Küçük ölçekli sanayi tesisleri olan imalat ve tamir atölyeleri, Gevaş'a olduğu kadar çevre köylere ve transit olarak yoldan geçen araçlara da hizmet vermektedir. Modern sanayi tesisi olmadığı gibi, bu yönde herhangi bir girişim ve değişim görülmemektedir. Mevcut sanayi faaliyetleri Gevaş ve çevresinin pazar şartlarına veya diğer bir ifade ile ihtiyaçlarına yönelik hizmetler sunan tesisler olarak gelişmiştir.

4.8. Tarım Fonksiyonu

Genel olarak tarım, şehirlerin temel fonksiyonlarından biri olarak kabul edilmez ise de, özellikle değişim süreci yaşayan her yerleşmede tarım faaliyeti az yada çok bulunmaktadır. Sahada ortalama yükseltisinin fazla olması, yüksek eğim değerleri, su ve toprak şartlarının uygun olmayışı gibi nedenlerle ziraat yapılacak alanların sınırlı olması yanında, yetiştirilebilecek ürünlerin çeşidi ve miktarı da azdır. Bu açıdan Gevaş'ın sahip olduğu tarım alanları ve nispeten uygun şartlar, yerleşmenin kuruluş yerini belirlediği gibi, sağladığı birikimlerle çevresine göre merkezi bir konuma gelmesine ve şehirleşme sürecinin başlamasına yardımcı olmuştur.

Gevaş ana varlığını her şeyden evvel Van Gölü ve Gevaş Deresi'nin birlikte oluşturduğu olduğu ovaya borçludur. Bu ova sağladığı tarım potansiyeli nedeni ile hemen her dönemde yerleşmede yaşamın vazgeçilmez kaynağı olmuştur. Dolayısıyla Gevaş'ta yerleşmeyi zirai alanlardan tamamen soyutlamak mümkün değildir. Yerleşmelerde mekânsal kullanım miktarları verilirken genel olarak belediye mücavir alanı sınırları içerisindeki tarım alanları verilmektedir. Yukarıda çizelge 1'de verilen yerleşme içindeki ziraat alanı (56,4 ha) Gevaş'taki bütün tarım alanını ifade etmez. Çünkü belediye mücavir alanı dışında olan ve yerleşmede yaşayan nüfus tarafından işlenen ve gelir sağlanan tarım alanları da vardır. Tarımsal fonksiyonu belirlemede bilinmesi gereken, yerleşmede yaşayan ve tarımla uğraşanların işlettikleri tarım alanının

miktardır. Bu bakımdan yerleşmenin belediye mücavir alan sınırları içindeki değil, bilakis idari sınırları içerisindeki tarımsal faaliyetler yerleşmenin tarım fonksiyonunun belirlenmesinde esas alınır. İlçe Tarım Müdürlüğü verilerine göre Gevaş yerleşmesinin tarım alanı miktarı 275,1 hektardır.

Tarım arazilerin dağılımına baktığımızda, Gevaş Deresi'nin oluşturduğu vadi içi ve Gevaş ovası sulu tarım alanlarını oluşturmaktadır. Kuru tarım alanları ise başta Gevaş Deresi olmak üzere Derik ve Ahmetağa derelerinin yamaçlarındaki az eğimli alanlardır. Tarım alanı dışında kalan diğer sahalar çoğunlukla mera alanı olarak kullanılmaktadır. Kuru tarım alanlarında büyük ölçüde yağışın kontrolü altında buğday ve arpa tarımı ekstansif yöntemlerle yapılır. Bu durum üretimin yıldan yıla farklılaşmasına neden olur. Sulu ziraat alanlarında şeker pancarı, yem bitkileri, çeşitli sebze ve meyveler, patates, fasulye ve buğday üretimi kısmen entansif yöntemler uygulanarak yapılmaktadır.

Çizelge 9. Gevaş'ta ekilen ürün çeşidi, alanı ve oranı (2000).

Ürünler	Alanı / Da.	Oranı
Tahıllar	10050	% 36.5
Yem bitkileri	9850	% 35.8
Şeker pancarı	5700	% 20.7
Meyve	1500	% 5.5
Sebze	410	% 1.5
Toplam	27510	% 100

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü

Gevaş'ta tarımı yapılan ürünlerin ekiliş alanlarına ilişkin veriler incelendiğinde tahıl ekim alanları (%36.5) başta gelir. Tahıllar ekim alanında ise buğday (%97,5) ön sıradadır. Tahılların özellikle buğdayın birinci sırada gelmesinin ana nedeni, temel gıda maddesini öncelikle garanti altına alma düşüncesidir. Ekim alanı bakımından ikinci sırada yem bitkileri (%35,8) gelmektedir. Yem bitkilerinin bu denli geniş alanlar kaplamasının nedeni ise hayvancılık faaliyetinin yerleşmede yoğun olarak yapılmasıdır. Yörede uzun süren kış mevsimi ve kar örtüsü bunu zorunlu kılmaktadır. Yem bitkilerine ayrılan tarım alanları genellikle sulu tarım yapılan sahalar olduğundan verimleri de oldukça yüksektir. Özellikle son yıllarda ekiliş alanı hızla artan şeker pancarı (%20,7), gelir getirici ürünler arasında önemli bir yere sahiptir. Bakım ve

GEVAŞ KASABASI VE FONKSİYONLARI

özellikle sökülme döneminde işgücünü istihdam etmesi, yerleşme ekonomisine önemli katkı sağlamaktadır.

Toplam tarım arazisinin %5,5'ine tekabül eden meyvecilik önemli bir ekonomik kaynak olup, geniş bahçeli evlere sahip Gevaş'ta her evin bahçesinde meyve ağaçları bulunmaktadır. Bunun yanı sıra meyve üretimine yönelik oluşturulmuş meyve bahçeleri de mevcuttur. İlçede bodur elma yetiştiriciliği kaymakamlık tarafından desteklenmekte ve çiftçilere yönelik bilgilendirme faaliyetleri sürdürülmektedir. Gevaş'ta mevcut ceviz (8700 adet), elma (7200 adet), armut (1670 adet), kayısı (1038 adet), vişne, erik, kiraz, zerdali ve ayva gibi meyve ağaçlarından üretilen meyvelerin ihtiyacı fazlası yerleşmede ticarete konu olmaktadır.

Sahada tarım alanlarının ancak %1,5'i sebze üretimine ayrılmıştır. Sulu tarım alanlarında yapılan bu faaliyet zahmetli olmasına karşılık karlı olması, bazı çiftçi ailelerini sebze üretimine yöneltmiştir. Yetiştirilen başlıca ürünler domates, salatalık, soğan, biber, patlıcan, marul ve fasulyedir. Gevaş'ta sebze üretiminin diğer bir şekli de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ile Meslek Yüksek Okulu işbirliği ile 1994 yılında 100 m²'lik 2 adet plastik üniteye yapılmaya başlanan seracılık faaliyetidir. Aynı yıl seralarda birinci ürün olarak marul, kıvırcık, salatalık ve domates, ikinci ürün olarak soğan üretilmiştir. 2000 yılı sonu itibarı ile 100 m²'lik 17 adet plastik üniteye seracılık faaliyeti yapılmaktadır. Seralarda yetiştirilen ürünlerin rekoltesi doğal ortamda yetişenlere oranla 5-6 kat daha fazla olduğu gibi, 2 ay erken hasat mümkün olmaktadır. Bunların yanı sıra turfandacılık amacıyla çiftçilerin kendi imkânları ile oluşturdukları 40-200 m² arasında değişen 60 kadar ahşap konstrüksiyonlu plastik sera mevcuttur.

Sahasının engebeli ve yüksek yerçekimleri, tarımsal çeşitliliğe müsaade etmeyen iklimi ve ormandan yoksun bitki örtüsünün ortaya çıkardığı geniş otlak alanları hayvancılığı büyük ölçüde teşvik etmiş, hatta zorunlu faaliyetlerden biri haline getirmiştir. İlçe Tarım Müdürlüğü verilerine (2000) göre Gevaş'ın, 1380 büyük baş ve 2428 küçükbaş hayvan varlığı mevcuttur.

Gevaş'ta DİE'nin istatistik verilerine (2000) göre, çalışan toplam 1494 kişinin 68 kişisi (%4,8) tarım sektöründe çalışmaktadır. Gevaş'taki tarım alanları ve hayvan varlığı göz önüne alınırsa bu durumun gerçeği yansıtmadığı görülür. Sahada kendi yaptığımız araştırmalara göre 586

kişi tarım sektöründe faaliyet göstermektedir. Bu durumda tarım fonksiyonu yerleşmede hizmet fonksiyonundan sonra ikinci sırada gelmektedir. Her ne kadar istatistik verileri tarım ve hayvancılığın hizmet sektörünün çok gerisinde olduğunu gösteriyor ise de; diğer sektörlerde çalıştığını beyan edenlerin çoğunlukla ikinci bir iş olarak tarımsal faaliyetlerle uğraştığı elde ettiğimiz bulgular arasındadır. Zira Gevaş'ın çevresindeki köylerle olan sınırları arasında kalan idari alanı önemli ölçüde sulu tarım alanı olarak düzenlenmiş olduğu gibi azımsanamayacak miktarda da hayvan varlığına sahiptir. Diğer sektörlerde çalışanların ikinci işleri ile kadınların çalışma alanları belirlenmediğinden birinci sektör içindeki tarım ve hayvancılıkla uğraşanların sayısı daima düşük çıkmaktadır. Bu durum genellikle idari merkez görevi üstlenmiş kasabalarda gözlenen bir özelliktir.

5. GEVAŞ'IN YERLEŞME SINIFLAMASINDAKİ YERİ

Bilindiği gibi değişik alanlardaki birçok bilim mensubu, insanların topluca yaşadığı yerleşmeleri fonksiyonlarına, nüfuslarına ve diğer özelliklerine bakarak şehir, kasaba ve köy olarak sınıflandırmaktadır. Coğrafya bakımından yerleşmelerin fonksiyonel sınıflandırmadaki yerinin köy, kasaba veya şehir olarak tespitinde, başta nüfus kriteri olmak üzere, yönetim, ekonomik faaliyetlerin türü, şekli ve çeşitliliği, yerleşmenin fizyonomisi ve dokusu gibi birçok ölçüt esas alınmaktadır.

İdari sınır, dünya ölçüsünde yerleşme sınıflandırmasında fazla kullanılan ölçütlerden (Çezik, 1982: 4) ise de, yasalarla bir yerleşmeye yüklenen idari fonksiyonun, bir yerleşmeyi coğrafi anlamda şehir yapamayacağı da açıktır. Gevaş kendi adını taşıyan bir ilçenin idari merkezi görevini üstlenmiştir.

Belirli bir nüfusun miktarı üzerindeki yerleşmelerde şehirsal fonksiyonların ortaya çıkmasına dayanmakta olan nüfus miktarı ölçütü, idari sınırlardan sonra yerleşmelerin sınıflandırılmasında en fazla kullanılan kriter olmakla birlikte, bu kriter de ülkeye ve zaman göre değişmektedir (Tolun-Denker, 1970:87; Tümertekin, 1973:55). Ülkemizde yerleşmelerin nüfus büyüklüklerine göre sınıflandırılmasında şehir yerleşmeleri için 20000 nüfusun eşik değer olduğu Çezik (1982:316) ve Özçağlar (2003:83) tarafından ortaya konulmuştur. Diğer fonksiyonel özellikleri dikkate almadan sadece nüfus miktarını esas

GEVAŞ KASABASI VE FONKSİYONLARI

olarak genel bir sınıflandırma yapmak gerekirse, ülkemizin bugünkü nüfus şartlarına ve gelişmişlik düzeyine göre genel olarak nüfusu 20000 ve altında olan belediye örgütlü yerleşmeler kasaba olarak nitelendirilmekte (Özçağlar, 1997:8) olup, Gevaş'ta 10988 nüfus yaşamaktadır.

Yerleşmelerin sınıflandırılmasında kullanılan nüfusa bağlı kriterlerden bir diğeri de, nüfus yoğunluğudur. Ana esası sınırları belirli bir mekândaki nüfus yoğunlaşmasının şehirsal fonksiyonları geliştirdiği ve yüksek yoğunluklu yerlerin şehirlerde bulunduğu düşüncesine dayanmakta ise de Göney, (1984:8-9) iskân sahalarında, kesif yerleşme ve sanayileşme hususiyetlerinin de açıkça görülmesi gerektiğini belirtmektedir. Ülkemizde yaygın olarak kullanılmayan bu ölçütün, nüfus yoğunluğunun nüfus özellikleri ile birlikte düşünülmemesi ve nüfus sayımlarının insanların ikamet ettiği konutlar esas alınarak yapılmasından dolayı de eksik tarafları vardır. Ancak, 1990 sayımı esas alınarak Türkiye'deki 20000'den fazla nüfuslu yerleşmeler için yapılan bir çalışmada, km² ye düşen insan sayısının genelde 1000 ilâ 5000 eşik değerleri arasında olduğu belirlenmiştir (Özgür, 2000:122). 2000 yılı itibariyle 221 ha alan kaplayan Gevaş yerleşmesinde km²'ye 4972 kişi düşmektedir.

Fonksiyon, yerleşmelerinin sınıflandırılmasında coğrafyacılar tarafından çok sık kullanılan kriter olup, ana esası yerleşmedeki iktisadi faaliyetlerin belirli oranlara sahip olmasına dayanır. Fonksiyon kavramı yerleşmenin varlığını ve gelişmesini mümkün kılan hayatiyeti için gerekli kaynakları sağlayan faaliyetler (Tümertekin, 1973:41) veya bir yandan mekana ihtiyaç gösteren faaliyet ve faydalanmalar, diğer yandan yerleşmenin yakın ve uzak çevresi ile olan bağlantıları anlaşılmaktadır (Tolun-Denker, 1976:23). Fonksiyon ölçütünde tarım dışı faaliyetler esas alınır. Ancak tarım dışı faaliyet yüzdesinin ne olması gerektiği, tarım dışı faaliyetin sanayi ve hizmet sektörleri arasında ne şekilde paylaştırılacağı, ayrıca tarım dışı faaliyet hacminin hangi kıstaslara dayalı olarak tespit edileceği konularında ülkeler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Sadece çalışan nüfusun sektörel dağılımının esas alındığı fonksiyonel sınıflandırmaya göre; Gevaş'ta çalışan nüfusun 1980 yılında % 67'si, 1990 yılında % 73.5'i, 2000 yılında ise % 95.5'i hizmet ve sanayi sektöründe yani tarım dışı faaliyetlerde çalışmaktadır.

Fonksiyon ölçütünün yerleşmelerin sınıflandırılmasında kullanılmasında dikkat edilen hususlardan bir diğeri de yerleşmedeki fonksiyonların mekânsal farklılaşmaya neden olup olmadığıdır. Genel olarak şehirler oldukça spesifik fonksiyonlara sahiptir. Sahip olunan bu fonksiyonlar yerleşmede kendisine bir mekan bulur ve bu mekan kendisine has özellikler gösterir (Flüsser, 1991:20). Çalışma alanımız Gevaş'ta fonksiyonel amaçlı mekânsal kullanımın dağılışı çizelge 13'de verilmiştir. 2000 yılı itibariyle yerleşme içi iktisadi mekânsal kullanım alanlarının %58.2'lik oranını tarım alanları oluşturmakta, bunu %40.8 oranıyla hizmet sektörüne ait alanlar oluşturmaktadır. Sanayi alanları %1'lik bir değere sahiptir. Bütün bunlara sahada yapılan gözlemlerde eklendiğinde Gevaş'ta iktisadi sektörlerin mekânsal farklılaşmaya yeterince yol açmadığını görülmektedir. Yerleşmede her ne kadar ticari bir merkez belirmeye başlamışsa da ticaret, sanayi, genel hizmet binalarıyla ikamet sahaları çoğunlukla karışık olarak bulunmaktadır.

Çizelge 10. Gevaş'ta İktisadi mekânsal kullanımın sektörel dağılımı

Fonksiyon Alanları	1988		2000	
	Alanı (ha)	Oranı	Alanı (ha)	Oranı
Sanayi	0.02	% 0.02	0.98	% 1.0
Hizmet	30.9	% 35.38	39.55	%40.8
Tarım	56.4	%64.60	56.4	%58.2
Toplam	87.32	% 100	96.93	%100

Kaynak: Gevaş İmar Planı Araştırmaları verilerinden çıkarılmıştır.

Genel olarak şehirler, mekânsal olarak bir bütünlük içerisinde yapı yoğunluğu olan yerlerdir (Lienau, 2000:10; Hofmeister, 1993:59). Şehir yerleşmelerinde binalar araziye hemen boşluk kalmayacak şekilde kaplamışlardır. Şehir adı altında mütalaa edilen bir yerleşme, az veya çok planlı bir şekilde kurulmuştur; sıkışık ve ekseriya açık bir şekilde göze çarpan bir nüve etrafında çok çeşitli şekiller arz eden bir iskân sahası durumundadır (Göney, 1984:9). Öncelikle, Gevaş içerisindeki tarım alanları, şehirleşme sürecinin tamamlanmadığının bir göstergesidir. Ayrıca yerleşmeyi oluşturan üniteler arasında kopmalar ve kümelenmeler mevcuttur. Fonksiyonel kullanıma bağlı mekânsal farklılaşma yeterince belirmemiş ve yerleşmede bütünlük sağlanamamıştır.

Şehirlerde doğum oranı düşüktür ve pozitif göç bilânçosuna sahiptir. Şehirler genellikle göç yoluyla nüfus alarak nüfusunu artırır

(Hofmeister, 1993:61). Bu bakımdan çizelge 2’de belirtilen yerleşmede mevcut 223 adet boş konut ile 84 adet boş iş yeri göç almaktan çok göç verdiğini hakkında kabaca bir fikir verebilir. Genel olarak şehir ve kır yerleşmeleri birbiri ile karşılaştırıldığında, şehir yerleşmelerinde kır yerleşmelerine oranla büyük ölçüde beşer müdahalesinin mevcut olduğu görülür. Az çok planlı gelişimi, hemen bütün mekânı kaplayan beşeri yapıları, sahip olduğu altyapı tesisleri ile şehirler, doğal şartların beşer tarafından çok fazla değiştirildiği yerlerdir (Göney, 1984:6). Yerleşmeye yeterince planlı müdahalelerin yapılmamış olduğu Gevaş’ın, heyelan, sel ve su baskınlarından hala etkilenmekte olması şehirleşmenin henüz tamamlanmadığının göstergelerinden bir diğeridir. Ayrıca şehirsiz alt ve üst yapının eksik olduğu görülmekte olup, yerleşmede bir kanalizasyon sistemi bulunmadığı gibi, ana caddeler hariç cadde ve sokaklar dar, bakımsız ve kaldırımdan mahrumdur. Yerleşme içi ulaşımında trafik yoğunluğu düşük olup, toplu taşıma sistemi ve trafik düzenleme lambaları da yoktur.

Kasaba, zaman ile değişen fonksiyonlar dizisine sahip, aracı bir merkezdir ve fonksiyonları geniş ölçüde kendi etki alanının ihtiyaç ve özelliklerine bağlıdır. Etki sahasının kasabanın fonksiyon ve hizmetlerinden yararlanması süresizdir ve esasta periyodik ihtiyaçlara dayanır (Benedict, 1971:154-155). Gerçekten Gevaş, etki sahasının ihtiyaçlarına göre fonksiyonları gelişmiş, mal üretimden çok mal dağıtımın hakim olduğu aracı bir merkez durumundadır. Kasaba ve şehir arasındaki diğer bir fark, fonksiyonel çeşitlilik ve fizyonomik görünüm bakımındandır. Şehirlerde dikey gelişim belirginleşirken kasabalarda gelişim daha çok yatay yöndedir. Nihayet Paesler (1976), “şehirleşme, faktörlerin bütünüyle şehirsiz özellik kazanmasıdır” demektedir ve tüm bu tespitlerin ışığı altında Gevaş’ın bir “kasaba yerleşmesi” özelliği taşıdığı açıkça görülmektedir.

5- SONUÇ VE ÖNERİLER

Engibeli ve yüksek Güneydoğu Toroslar ile geniş alan kaplayan Van Gölü arasında yer alan Gevaş, ilkçağdan beri sürekliliği izlenen eski bir yerleşmedir. Ana varlığını her şeyden evvel Van Gölü ve Gevaş Deresi’nin birlikte oluşturduğu ovaya borçludur. Bu ova sağladığı tarım potansiyeli nedeni ile hemen her dönemde yerleşmede yaşamın vazgeçilmez kaynağı olmuştur.

Kasabanın hemen kuzeybatısında bir tepe üzerine bina edilmiş olan Hişet kalesinin mevcudiyetine bakılırsa, Van'dan batıya yönelen kara yolu ulaşımı üzerinde yol güvenliğini sağlama ve bir konaklama noktası olma özelliğini uzun süre korumuştur. Güvenlik endişesi ortadan kalktıktan sonra kale terk edilmiş ve yerleşme Çadır Dağı eteğindeki geniş araziye doğru yayılmıştır.

Gevaş dar kırsal alanın kısıtlı tarım ve hayvan ürünlerinin pazarladığı, idare ve genel kamu hizmetlerin yoğunlaştığı bir merkez özelliği taşımaktadır. Ticari bir merkezin belirmeye başladığı kasabada, birkaç caddede yoğunlaşma dışında fonksiyonlara bağlı bir mekânsal farklılaşma yeterince ortaya çıkmamıştır. Genel kamu hizmetlerinin hâkimiyeti, iktisadi mekânsal kullanım oranlarında da kendini göstermektedir. Sanayi ve ticaret alanlarının çok dar alan kapladığı yerleşmede, ticaret faaliyetleri büyük oranda temel ihtiyaçlara dayanan perakende satışa yöneliktir. İmalat ve tamirata yönelik küçük atölyelerde ise üretim ve satış beraber yapılmakta olup, üretimin esasını temel ihtiyaçlar oluşturmaktadır.

DİE istatistiklerine göre çalışan nüfusun %95,4'ünü tarım dışı faaliyetlerde çalışanlar oluştursa da, yerinde yapılan analizlere göre yerleşmenin temel ekonomisini tarım yönlendirmektedir. Yalnız başına %80'lik bir pay oluşturan hizmet sektörü, Gevaş gibi bir yerleşme için problemi yansıtmaktadır. Çünkü üretimin hizmet faaliyetlerinin masrafını karşılayamadığı bir yerleşme sağlıklı geliyor demektir. Şu da açık olarak söylenebilir ki; yerleşmede tarım faaliyetlerinin geçindirebileceği nüfus sayısı da sınırlıdır. Ancak bu miktar istatistik verilerinin gösterdiği kadar da az değildir. Tarım dışı faaliyette çalıştığını beyan edenlerin ikinci bir iş olarak tarımsal faaliyette buldukları elde edilen bulgulardan olup, bu karakter kasaba yerleşmeleri için karakteristik bir durumdur.

Kasaba yerleşmesi olarak tanımladığımız Gevaş'ta, şehirleşmede karşılaşılan problemler arasında, alt yapı tesislerinin yetersizliği kendini göstermektedir. Yerleşmede bütünlük henüz sağlanamamış olup, yerleşme halen parçalı durumdadır. Gerek yerleşmenin sitesi, gerekse yerleşmenin gelişim süreci nedeniyle tarım alanları yerleşme ile iç içe olup, meskenlerde tarımsal fonksiyonlu eklentiler faal olarak kullanılmaktadır.

Araştırmacıların kolayca sınıflandırma yapabilme düşüncesinden kaynaklanan, bir yada birkaç özelliğe bağlı olarak yaptıkları yerleşme sınıflandırmaları, özellikle geçiş süreci yaşayan kasaba yerleşmeleri için yeterince ayırt edici olmayıp, yerleşmelerin sınıflandırılması ve şehirleşme derecesinin ölçülmesi çok yoğun kantitatif çalışma yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Alaeddinoğlu, F., (1999), Gevaş Kasabasının Coğrafi Etüdü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Benedict, P., (1971), “Türkiye’de Küçük Kasabaların Etüdüne İlişkin Bazı Sorunlar”, İçinde Tümertekin, E, Mansur, F. Benedict, P.(Ed.), *Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar*, 147-186. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.
- Çezik, A., (1982), *Kent Eşiği Araştırması (Türkiye İçin Kent Tanımı)*, DPT Yay. No: 1838, SPD (B) Yay. No: 350, Ankara.
- Doğanay, H., (1983), *Erzurum’un Şehirsal Fonksiyonları ve Başlıca Planlama sorunları* (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi), Atatürk Üniv. Fen-Ed. Fak. Coğ. Böl., Erzurum.
- Flusser, V., (1991), “Raum und Zeit aus städtischer Sicht”. In: Wentz, M. (Ed.) *Stadt-Räume. Die Zukunft des Städtischen.*, Frankfurter Beiträge 2:19-24, Frankfurt a. M.
- Göney, S., (1984), *Şehir Coğrafyası*. İst. Üniv. Coğ. Ens. Yay.No: 91, İstanbul.
- Hofmeister, B., (1993), *Stadtgeographie*. Westermann Schulbuchverlag GmbH., Braunschweig.
- Lienau, C., (2000), *Die Siedlungen des landlichen Raumes*. Westermann Schulbuchverlag GmbH., Braunschweig.
- Özçağlar, A., (1997), *Türkiye’de Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Kasabalar-Şehirler)*. Ekol Yeyinevi, Ankara.
- Özçağlar, A., (2003), *Coğrafyaya Giriş*. Hilmi Usta Matbaacılık, Ankara.
- Özgür, E. M., (2000), *Türkiye Coğrafyası*. Hilmi Usta Matbaacılık, Ankara.

- Paesler, R., (1976), "Urbanisierung als Sozialgeographischer Prozess". *Münchner Studien zum Sozial- und Wirtschaftsgographie*, Band:12, Kallmünz.
- Tolun-Denker, B., (1970), "Silivri'de Gelişen Şehirsel Fonksiyonlar Hakkında". *İ.Ü. Coğrafya Enst. Dergisi*, 17:93-102. İstanbul.
- Tolun-Denker, B., (1976), *Şehiriçi Arazi Kullanılışı*. İstanbul Üniv. Coğ. Ens. Yay. No: 83, İstanbul.
- Tümertekin, E., (1973), *Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar*. İstanbul Üniv. Yay. No:1840, Coğ. Ens. Yay. No:72, İstanbul.
- Umar, B., (1993), *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*. İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Van Valiliği, (1998), *Cumhuriyetin 25. Yılında Van*. Van Valiliği Kültür Varlıklarını Araştırma, Derleme, Tanıtma ve Yayınlama Merkezi, Van.